Theodor Iordănescu (1874-1953)

Din orientul senin

București
18 iulie 2025

Din orientul senin[1]

India, țara basmelor și a visurilor, nu mai are astăzi pentru noi aerul misterios și fabulos ce-l prezenta nu mai departe decât acum două secole.

Cultura omenească a câștigat mult prin descoperirea bogatelor tezaure de poezie, gândire și știință ce ascundea această țară, care până aci atrăsese numai prin bogățiile sale de aur și pietre scumpe. Puterea de atracțiune a Indiei nu este mai mică ca altă dată, dar ea a devenit alta și se deosebește de cea anterioară cum se deosebește realitatea de un vis fantastic. Visul are farmecul său, dar și realitatea are farmec, cu atât mai mare cu cât visul a fost mai înșelător. Literatura indiană scrisă fie în sanscrită, în pali (limba Budiștilor), sau în dialectele populare (prakrite), a atras atențiunea nu numai a învățaților, cari o studiau din punct de vedere filologic și linguistic, ci și a literaților. Dintre multele și complicatele genuri literare îmi iau permisiunea să fac cunoscut cititorilor revistei „Țara Noastră" o mică parte din lirica indiană veche, căci cei mai mulți nu cunosc decât scriitori moderni, formați în mare parte la școlile și gândirea europeană.

Poezia lirică apare la Indieni odată cu imnele către zei și cu cântecele pentru sacrificii și descântecele ce au un caracter sacru, din care se desprind sentimente personale și lumești. Cântecele către Ușas (aurora) și descântecele de dragoste din *Atharvaveda* ne amintesc uneori lirica erotică de mai târziu. Câteva secole mai în urmă întâlnim în lirica budistă, în cântecele călugărilor și călugărițelor perle de poezie lirică plină de sentimente adânci și de ardoare religioasă.

Cumcă poezia lirică, care cântă dragostea, apăru în India destul de timpuriu nu mai încape îndoială; este chiar sigur că cele mai vechi poezii lirice nu au fost scrise în limba sanscrită ci în dialectele populare, iar colecțiunea de șaptesute strofe (*Sattasai* - sanscrit *saptașataka*) a lui Hâla ne arată cum poporul indian știa să cânte dragostea, bucuria și suferința.

Am putea zice că după ce spiritul indian se manifestase pe terenul poeziei religioase și epice, cu nuanțe de lirism religios, sau profan în epopee, și după ce se formaseră câteva sisteme filosofice bine definite, apare și poezia lirică propriu zisă împreună cu poeții și astfel dispare anonimatul. Nume de rapsozi rătăcitori, școli poetice sau religioase sunt compozitorii pe numele cărora apar imnele religioase ale *Vedelor*, marile poeme *Mahâbharata* și *Ramayana* cu anexele lor, precum și legile lui Manu.

De unde până acuma poezia era religioasă sau cu o nuanță religioasă, poezia lirică va cânta pasiunile arzătoare, frumusețile naturii, circumstanțe din viața omului sau chiar amoruri de zei cu pasiuni omenești. Nu este mai puțin adevărat că sentimentul religios mai scăzuse și nimeni nu mai voia să plătească speranțele unei nemuriri viitoare cu renunțarea la plăcerile vieței pământești.

Chiar condițiunile de viață se rafinaseră mult. Astfel autorii timpului ne descriu cabinetul unui tânăr elegant, care lângă patul lui moale are coroane și parfumuri, iar de un cui atârnă o liră, mai încolo se văd unelte de pictură, iar pe masă o carte,

1 *Țara Noastră*, 10 Octombrie 1926, pp. 1214-1221.

este ultima noutate poetică. Colivii cu papagali și alte păsări se află la fereastră, pe când în grădină se găsesc chioscuri pe ale căror bănci sunt răspândite flori mirositoare, iar de un copac frumos stă agățat un leagăn. Cea mai: mare parte a zilei tânărul și-o petrece, ocupat cu toaleta, cu învățatul paserilor să vorbească, cu participarea la lupte de cocoși și berbeci, iar seara, lumea elegantă lua parte la concerte și alte distracțiuni. De multe ori tineretul face cavalcade afară din oraș de unde se întorc acasă împodobiți cu ramuri și flori.

În conversațiune se evita ori ce pedanterie și afectațiune, iar discuțiunea despre artă și poezie forma obiectul principal. Într'un astfel de mediu nu se putea naște decât o poezie, care sa reflecteze viața elegantă a celor în jurul cărora trăiau poeții. Chiar poeții mediocrii găsesc primire favorabilă în unele cercuri, iar cei cu renume sunt chemați la curțile regilor, cari au nevoie să fie cântați. În adevăr, în jurul unor regi erau adevărate colegii de poeți, între cari se află și un rege al poeților, titlu pe care îl conferea prințul. Miniștrii fac poezii, curtezanii sunt poeți, ba chiar regii nu se dau în lături să compună versuri galante și atunci când talentul nu-i ajută sunt, între culise, atâți poeți cari să compună pentru rege. Până acolo mergea simțul poetic că chiar probleme matematice erau învăluate în poezie.

La curțile regilor se organizau adesea întreceri de poezie și declamație cum se vede în frumoasa dramă a lui Kâlidasa: *Mălavika și Agnimitra* (actul II).

În acest mediu poezia sanscrită are un caracter feminin cari se deosebește de literaturile clasice și germanice. Poezia sanscrită se distinge printr'o neobișnuită gingășie și printr'o intimitate plină de iubire. Chiar în ideia despre lume găsim suferința mută, compătimire și blândețe, devotament și renunțare, cari sunt caracteristice femeii, de aceia și găsim în literatura sanscrită cele mai ideale figuri feminine, pe cari numai Goethe le-ar putea egala. Femea ne arată dragostea în cea mai perfectă și curată accepție despre care St. Apostol Pavel zice în cartea I către Corinteni:

> Toate le sufere, toate le crede, toate le nădăjduește, toate le rabdă.

Ca să ilustrez cele de mai sus voi aduce ca exemplu, dintre multele figuri femenine ale marilor epopei, pe cea mai cunoscută, pe Damayanti din *Mahăbharata*. Această ființă nenorocită, fiindcă bărbatul ei pierduse ia jocul de noroc, nu numai regatul și chiar veștmintele ei, nu dă divorț nici nu face separație de patrimoniu, ci îl urmează pe calea pribegiei. Ajunși într'o pădure, Nala, așa se numește eroul, părăsește pe Damayanti adormită, căci așa credea el că va fi mai fericită. Singură, în mijlocul grozavei păduri, nu se gândește la nenorocita ei situațiune, ci gândul ca și inima ei este numai la soarta bărbatului, care a părăsit-o:

> M'ai părăsit, răutăciosule și nu mai vii să mă consolezi. Totuși nu pe mine mă plâng și nici nu plâng pentru ceva; singura mea gândire este cum are să-ți fie fie, când vei fi singur! Mă gândesc la tine ce curaj vei avea când vei fi flămând, însetat, chinuit de oboseală, seara pe rădăcinile pomilor, când nu mă vei mai vedea.

Rătăcind găsește copacul cel frumos de Așoka, care, după legendă, înflorea numai când era atins de o îndrăgostită, rupe o ramură din el și punând-o în păr își ia adio

cu aceste vorbe:

> Grijile, nevoile, supărările le iau cu mine, cu ramura ce port în păr. Tu însă rămâi aici fără grije și dacă regele meu trece, spune-i că necazul a plecat ca el să se odihnească fără grije în sânul tău.

Există oare vreo expresiune mai curată vreo limbă care să câștige mai mult inimile pentru acea dragoste care nu caută ale sale? Tot așa de mărețe figuri femenine sunt întrupate în Savitri, Șakuntala, Sîtâ (din *Ramayana*), etc. În toată literatura grecească nu vom găsi nici o figură femenină care să semene cu Damayanti, nici chiar Antigona cea mai duioasă femee a antichității. În literatura modernă nu avem comparațiuni de cât cu Desdemona și poate cu Isolda din epopeia medievală.

Credința femeii indiene era așa de incarnată, sacrificiul ei pentru bărbat așa de obișnuit că a dat naștere acelui obicei ca femeia să moară odată cu bărbatul și nu odată stăpânitorii de azi ai Indiei au văzut soții urcându-se pe rugul soților lor cântând imne sfinte.

După aceste considerațiuni preliminare îmi permit să fac cunoscut cititorilor două din numeroasele, poeme lirice, cari prin finețа sentimentelor, prin bogăția cuprinsului, gingășia cu desăvârșirea situațiunilor și desăvârșita artă în care sunt scrise pot fi considerate ca niște perle ale artei poetice.

Cea dintâi poemă lirică pe care îmi propun s'o analizez aparține lui Kalidăsa, cel mai însemnat poet al Indiei. Legenda înfășură cu un văl gros viața acestui însemnat poet și cu toate că sa scris foarte mult atât de indigeni cât și europeni părerile nu sunt uniforme nici înt'o privință. O poveste spune că era fiu de Brahman, dar rămas orfan fusese crescut de un văcar și în această situațiune se căsători cu o prințesă, care îl disprețuia. Kâlidâsa se ruga zeiței Kâli, (amorul) și prin binecuvântarea ei deveni un mare înțelept și învățat, de unde și numele lui Kâli-dâsa (sclavul lui Kâli). După alte legende Kâlidâsa fu omorât de o femee căreia se promisese o mare recompensă. În privința timpului când a trăit Kâlidâsa este o întreagă discuțiune și diferențele de date se numară cu secolele.[1] Ne rămâne deci să întrebăm operile autorului despre personalitatea lui și din ele aflam că poetul Kalidasa, era un Brahman adorator al lui Șiva și un aderent al filosofiei vedice (Vedanta), iar încântătoarea descriere a orașului Ujjayini ne face să credem că aci era locul său de naștere. Titlul dramei sale *Vikramorvașîya* conține de sigur o aluziune la regele Vikramâditya, la curtea căruia trăia și tradițiunea, care face din Kâlidâsa una din cele nouă pietre prețioase, cari trăiau la curtea acestui rege legendar. Cât despre timpul în care a trăit poetul am putea stabili că pe la 470 era destul de renumit. Menționarea Hunilor în poema *Raghuvamșa* (cant, IV) ne dă indicațiuni că epoca în care a trăit Kâlidâsa nu poate fi trecută dincolo de 500 d C. Dela Câlidâsa ni s'a conservat trei poeme, una îndoelnică (*Ritusamhâra*) și trei drame.

Dintre acestea mă încumetez să analizez pe cea mai mică (111 strofe) dintre poeme, dar care este considerată ca una din perlele liricii indiene și care găsi o entuziastă primire când în cunoscută în Europa. În adevăr analizele fac de multe ori nedreptate

1 Liebich: *Das Datum des Kalidasa. Indogermanische Forschungen* XXXI. 198.

poeților, căci reduc desvoltarea gândurilor în care se exprimă arta poetului și violează natura prin excelență lirică a poetului mai cu seamă cum este Kâlidâsa. Cititorul unei astfel de analize vede pe poet nu în față ci numai din depărtare, privind opera ca o gravură în lemn unde trăsăturile streine ale spiritului nostru modern sunt mai pronunțate, pe când finețele încadrării poetice apar mai slab, așa în cât viața spiritului poetului reese numai în mod superficial. De aceia se întâmplă să se povestiască numai coprinsul unei opere, lăsând la o parte ceia ce poetul a simțit și a gândit și care este tocmai partea esențială a operei sale.

Poema lirică a lui Kâlidâsa, cea mai frumoasă elegie în sensul antic al cuvântului și care se distinge prin gingășia de simțiri, pri grația și prin varietatea tablourilor se numește *Meghaduta* (norul mesager) și are următorul subiect.

Un *yakșa* (demon), servitor al zeului Kubera, greșise în serviciul său și fusese pedepsit să stea separat de soția lui pe malul unei ape în singurătatea muntelui lui Râma. Pe această temă simplă și fantastică își brodează poetul cele peste 100 strofe ale poemei sale.

Yakșa stă trist și bolnav, slăbit în așa chip că brățara îi alunecă pe brațul său veșted. Un nor care înconjura vârful muntelui anunță apropierea timpului ploios când călătorii trebuie să se întoarcă la căminurile lor. Dorința după casă și soție se mărește și onorând pe călătorul ceresc cu sacrificiu de flori și cuvinte de salutare, îl roagă să ducă veste soției sale.

> Tu ești refugiul tutulor care se plâng în ferbinte suferință, ai milă și de mine și du soției mele veste cum trăesc eu singuratic.
>
> Dute norule cu vânt favorabil, însoțit de cântecul paserilor Câtaka[1] și de cârduri de cocoare și de țipătul păunilor, cari doresc prezența ta. Ia-ți adio dela muntele lui Râma (Râmageri), dar înainte de a-ți spune ce să vorbești dragii mele, dă-mi voie să-ți descriu drumul pe care vei merge, munții pe care te vei odihni, râurile din care vei lua noi ape.

Dela Râmagiri, în India de mijloc norul trebuie să se ducă tocmai în Alaka, în munții Himâlaya, unde palatele strălucesc de semiluna așezată pe capul lui Șiva. Acolo înfloresc pomii și rodesc tot anul, acolo strălucesc lacuri cu lotuși de aur, iar arborele dorințelor 'împlinite se clatină de vânt.

În strofa 7 până la 66 descrie Yakșa drumul pe care îl va urma norul și natura ne apare în toată splendoarea el, cu tot ce are mai fantastic. Poetul celebrează mărețiile patriei indiene. Aci ne reprezintă munții scânteind de florile pădurilor, mai încolo păraele spumegânde cari cad din stânci în țipătul cârdurilor veselelor păsări sau râurile cari curg prin mănoasele câmpii, orașele mărețe cu strălucitoarele palate și frumoasele femei, zefirii răcoroși aduc mirosul florilor și parfumează camerele femeilor. Poetul cunoaște legendele ce se leagă de munții și templele pe unde trece norul și știe să le pună acolo unde trebuie. În țara Avantî este orașul Ujjayini, patria lui Kalidasa unde bătrânii povestesc încă despre faptele regelui Udayana.

1 Un fel de cuc, care se presupune că trăește din picături de ploaie.

Din viața oamenilor norul vede puțin, și unde vede oameni aceștia sunt femei. Aci vede o ceată de femei care lucrează câmpul și le promite și recoltă bogată, mai încolo femeile cu ochi frumoși din Ujjayini, sau palatele îmbălzămate pe a căror pardoseală a rămas imprimat piciorul frumoaselor femei. Pretutindeni întâlnim tablouri de frumusețe, iubire și plăcere.

În fine exilatul spune norului cum va recunoaște Alakâ (64-71)

> Tu vei vedea Alakâ și o vei recunoaște, căci ține în poala sa un munte din care se lasă ca o haină Gangele cel sfânt. Pe vârfurile înaltelor castele se răsfață nori, ca buclele strălucitoare de mărgăritare pe capetele iubitelor.
>
> Acolo femeile se joacă cu flori de lotus, își pun iasomie în păr și în coade amarant, fața și-o pudrează cu praf de *lodhra*[1], la urechi agață flori de salcâm (*șirișa*), iar la piept poartă flori de *kadambha* pe care tu le înflorești.

și mai departe:

> Acolo se află și casa noastră care se poate distinge de departe căci este înaltă ca arcul lui Indra. Soția îngrijește pomii din grădină, cari se încarca de flori când mâna ei îi ating. În grădină este un bazin, în care te cobori pe trepte de smaragd ca să culegi lotuși strălucitori ca aurul, iar lebedele înoată fără grije chiar la apropierea ta.
>
> Lângă lac este o colină cu vârful de safir, pe aci trebuie să te cobori în casă.

Cu colori sclipitoare descrie exilatul frumusețea soției sale, dar acum poate să se fi schimbat de tristeța despărțirii ca un lotus bătut de ger:

> Ce va fi făcând oare? Poate aduce un sacrificiu, poate vorbește de mine cu canarul din colivie și-l întreabă: „Dragul meu, îți mai aduci aminte de stăpânul tău?" sau poate o fi luat lira din cui casă cânte o arie compusă de ea pentru mine dar vai! lacrămile o împiedică.
>
> Pe patul de durere stă slăbită de grije, palidă ca luna când apare în aurora dimineții, căci își petrece lungile nopți în lacrămi fierbinți.
>
> Dacă, o norule, la ora când vei sosi, ea gustă bucuriile somnului lumineaz-o ușor cu fulgerul tău și n'o deștepta cu sgomotul tunetului, căci s'ar putea ca un vis s'o legene cu prezența mea și deșteptarea i-ar arăta prea curând realitatea crudă.
>
> Dar dacă se scoală și se uită pe fereastră atunci vorbește-i și spune-i că trăesc și că o soartă nemiloasă mă ține departe de ea. Aici văd în încrețirea valurilor râului jocul sprâncenelor ei, în ochii unei gazele văd privirea ei și părul ei în coada desfăcută a păunului, fața ei o văd când privesc luna și mâinile ei atingând *priyangu*[2], dar în zadar caut chipul ei întreg, căci vai! nu-l găsesc nicăeri.
>
> Să aibă însă curaj, căci suferința va lua sfârșit și când timpul despărțirii va fi trecut, vom petrece din nou serile înstelate, în plăceri neuitate.

1 Un copac din polenul căruia se face pudră.

2 *Sinapis ramosa* care se zice că înflorește, când o atinge o femee.

Această parte a poemei care răsună de un lirism atât de delicat ne revelează duioșia poetului în tonuri așa de intime încât nu ar fi îndrăzneață părerea că Kălidășa și-a descris propria sa simțire și propria sa soartă.

Metrica poemei ne trădează o neobișnuită dibăcie în mânuirea formelor limbei. Pe când în celelalte poeme Kălidașa întrebuințează până la 19 feluri de versuri aci nu întrebuințează decât aceleaș grele spondee nu atât ca să-și arate îndemânarea, ci din dorința ca unitatea și profunziunea sentimentului elegios care planează în totul să-se manifesteze și în formă.

Indienii au prețuit întotdeauna această poemă, ceiace ne arată și faptul că a ajuns până la noi coruptă și cu multe interpelări. Renumele *Meghadutii* în India ni-l arată mulțimea imitațiunilor în literatura de mai târziu. Astfel este poetul Dhoî autorul unei *Pavanaduta* în care vântul este mesager, *Șuka-șamdeșa* unde papagalul (Șuka) este trimisul sau *Hamsaduta* (sec. XVI) unde o lebădă (*hamsa*) face pe solul etc. etc. în total vre-o 14 imitațiuni.

Budiștii din Ceylon nu numai traduseră *Meghaduta*[1] ci și o mitară, există chiar o traducere în limba tibetană.

Din multele edițiuni indigene și europene cea mai bună este a profesorului Hultzsch din Halle, care conține pe lângă o introducere excelentă, comentarii și glosar (Londra 1911). Traduceri în proză cât și în versuri se găsesc în toate limbile culte ale Europei.

În unele manuscrise se atribuie lui Kălidășa și *Ghatakarpara* (urciorul spart) o mică poemă care cuprinde numai 22 strofe și care este astfel numită nu fiindcă acest vas are vreo însemnătate în economia poemei și nici nu se vorbește despre el în cine știe ce mod, ci numai fiindcă autorul termină poema cu următoarele cuvinte:

> Dacă vre-un poet mă va întrece în versuri mai frumoase și în rimă mai bogată atunci eu mă jur să aduc apă într'un urcior spart.

Mulți cred că Ghatakarpara este chiar numele autorului, care a voit să se imortalizeze în poemă, ba chiar găsim între cele „nouă pietre prețioase” dela curtea lui Vikramăditya un poet cu acelaşi nume. Instrumentalul *Ghatakarparena* nu ne-ar îndreptăți însă să credem că aci e vorba de numele poetului.

Ori cum ar fi, poema aparţine tot acelei epoci de glorie a poeziei sanscrite căreia aparţinea şi Kâlidăşa, căci prezintă toate semnele unei desvoltări poetice cum numai în acele timpuri se găsește. În adevăr tehnica poemei este din cele mai complicate căci poetul pare că posedă toate finețele metricei. În cele 22 strofe avem opt feluri de metri cari formează muzica poeziei. Ele sunt din cele mai variate dând astfel poemei o armonie neobișnuită. Cât privește rima, ea este minunată căci fiecare vers constă din două cuvinte compuse rimând la mijlocul versului.

Cuprinsul acestei mici poeme este următorul și se aseamănă cu cel din *Meghaduta*:

> Cerul este acoperit cu nori negri și inima iubitei dorește pe cel departe după cum pământul crăpai dorește ploaia.

1 *Geiger in Grundriss der indo-arischen Philogie* I. 10. Literatur u. Sprache: der Singhalesen.

O tânără femeie așteaptă cu nerăbdare sosirea soțului ei și mai cu seamă acum când timpul ploios este prielnic călătoriei în Hindustan. Ea are o prietenă care caută să o consoleze de absența bărbatului, spunându-i să nu mai aibă așa mare grije, căci va sosi în curând. Aceasta îi face o descriere măreață a timpului ploios în care tablourile se succed unul după altul, care de care mai variate, ca și în poemele lui Kălidăsa.

> Lebedele speriate de apropierea furtunei fug în păpuriș, pe când păunii bucuroși prin țipetele și mișcările lor anunță apropiata cădere a unei ploi abundente.
>
> Turburați de sgomotele surde ale norilor, cari se apropie din ce în ce, elefanții grozav, ca acei cari susțin pământul, sunt beți de furie.
>
> Însoțit de trăsnete răsunătoare, un potop de apă cade pe munți, el își deschide mii de treceri și se coboară cu sgomot pe culmile pline de peșteri de unde ies șuerând șerpii spăimântați.
>
> Spăimântat de asemenea scene călătorul depărtat nu va putea să nu vie ca să-și încurajeze soția dezolată, iar iubita scoasă din reveria sa adâncă de vorbele prietenii se adresează astfel, în durerea ei, norilor cari plutesc pe deasupra capului.
>
> O nori! Când în mersul vostru repede veți trece prin locurile unde dragul meu își prelungește șederea, mă veți lăsa singură aci, neglijată de un crud care își bate joc de chinurile mele? Oh! Aveți milă de mine și spuneți-i aceste reproșuri delicate din partea unei soții ofensate.

Ea descrie cum totul în natură este vesel, cum totul te îndeamnă la cântece și veselie numai soția este tristă, căci dragostea îi este departe. Apoi se adresează prietenei descriind florile de Ketaka și Nipa[1], flori bogate, cu miros plăcut, care pătrund în depărtare și de care nu poate să profite în singurătatea ei dezolantă. Florile sunt mai fericite decât ea căci sunt mângăiate de albine.

> Albinele zbârnăie în jurul iasomiei mirositoare, se lipesc de ramurile ei flexibile și sărută rând pe rând aceste flori delicate, unde strălucesc ca atâtea pietre prețioase picăturile tremurătoare de rouă. „Vai floricele! cât vă invidiez! fericite acelea, cari ca și voi, în aceste zile consacrate fericirii, se bucură de mângăerile dragelor lor…

Dar norul dus pe aripele vântului a șoptit la urechea bărbatului vinovat plângerea soției sale și el, arzând de dorința de a obține iertare, pleacă, sboară și în câteva zile, tăcuta retragere a durerii este schimbată prin sosirea acestuia în locaș de veselie și plăcere.

Mica poemă este cum se vede plină de simțire și gândire și poate că dacă poetul nu ar fi avut în vedere mai mult forma și nu ar fi fost așa de minuțios în căutarea armoniei versului, ne-ar fi dat o poezie cu care puține ar fi rivalizat.

Poeții de mai târziu luară ca model versurile acestei poeme și autorul Nalodayi, o poemă lirică asupra lui Nala, întrebuințează aceiași metrică ca *Ghatakarpara*.

T. Iordănescu

1 *Ni-apa* care cere apă, niște arbori.